

A kötetben található iratok közül – a teljesség igénye nélkül – említést érdemelnek még Görgei Artúr, Ormai Norbert és Beöthy Ödön kiáltványai, két ismeretlen, 1849. februári, illetve májusi Kossuth-levél, Vécsey Károly, Schweidel József, Leiningen-Westerburg Károly, Damjanich János, Kiss Ernő, Láhner György, Lázár Vilmos, illetve Görgei, Klapka György, Perczel Mór, József Bem levelei, Vécsey végrendelete, Schweidel kiáltványa és tábornoki kinevezése, Deák Ferenc, Perényi Zsigmond, Mieczyslaw Woroniecki, Türr István, Mészáros Lázár levelei, valamint Karol d'Abancourt búcsúlevele.

A forráskiadvány külön értéke, hogy a bevezető tanulmány németül is olvasható, a német nyelvű iratok pedig eredetiben és magyar fordításban is tanulmányozhatók. Hiányosságként talán annyit róható fel, hogy a kötet végén sajnos hiába keressük a hely- és személynévmutatót, valamint egyes iratoknál lemaradt a sajtó alá rendező monogramja.

Az Okmánytár igen szemléletesen foglalja össze az Aradi Ereklyemúzeum kincseit feltáró Európai Unió projekt eredményeit, az abban részt vevő szakembereknek az iratok és nyomtatványok feltárásában és közzétételében nyújtott teljesítményét.

Solymosi József

LUCA GORGOLINI

I DANNATI DELL' ASINARA. L' ODISSEA DEI PRIGIONIERI AUSTRO-UNGARICI NELLA PRIMA GUERRA MONDIALE

(Utet Libreria, Milano, 2011. 154 o.)

Az első világháború történetét feldolgozó számos olasz nyelvű kötet nemrégiben egy újabb kiadvánnyal gyarapodott. Az Osztrák–Magyar Monarchia világgégés alatt olasz hadifogságba esett katonáinak sorsáról – s ennek részeként annak nem elhanyagolható mértékű magyar vonatkozásairól – eddig jobbra csak a magyar vagy német nyelvű, főként a két világháború közötti időszakban napvilágot látott feldolgozásokból tájékozódhattunk.

Luca Gorgolini könyve egy Magyarországon nagyon kévéssé ismert témakör feldolgozásával jelentős hiányt pótol: a Nagy Háború idején Olaszországba került több százezer osztrák–magyar hadifogoly közül a Szardínia északnyugati csúcsánál található Asinara szigetén raboskodó, több mint 20 000 osztrák–magyar katona kálváriáját és fogságának történetét követi nyomon a korabeli levéltári források és visszaemlékezések alapján.

A kötetet az teszi különlegessé, hogy Ausztria-Magyarország 1914–1915 folyamán Szerbiában hadifogságba esett különböző nemzetiségű katonáinak háború alatti és utáni sorsáról mindeddig nem született alapos, tudományos igényű feldolgozás.

A szerző – aki a Bolognai Egyetem kutatója és egyéb tisztségei mellett a Köznapi Emlékezet Társadalomtörténeti Kutatócsoport tagja – rendkívül széles forrásbázisra támaszkodott műve megírása során, így például felhasználta a korabeli olasz haditudósításokat, az olasz és francia hivatalos hadijelentéseket, a hadifoglyok által írt leveleket és naplókat, az első világháború idején Albániában szolgált olasz katonák visszaemlékezéseit, az Asinara szigetén működött olasz egészségügyi központ, az osztrák–magyar hadifoglyokat látogató olasz egyházi hatóságok iratait, továbbá a szardíniai Sassariban működött kórház pszichológiai osztályán kezelt egykori foglyok kartonjait.

Paolo Sorcinelli előszava után a mű írójának köszönetnyilvánítása, majd a bevezetés következik, amelyben Gorgolini az első világgégés szerb frontjának eseményeit, valamint általában a háborús hadifoglyok sorsát taglaló olasz nyelvű, illetőleg nemzetközi irodalmat tekinti át.

Az első fejezet *A halál országában* címet viseli. Elsőként a totális háború jellegzetességeit ismerteti a szerző, majd az osztrák–magyar csapatok 1914 augusztusa és decembere között a szerbek ellen indított két nagy sikertelen támadásáról, az ún. Potiorek-offenzívákról tudunk meg többet. Gorgolini részletesen bemutatja a Központi Hatalmak (Németország, Ausztria–Magyarország és Bulgária) 1915 októberében Szerbia ellen indított győztes hadjáratának lefolyását, következmé-

nyeit, számba veszi a szerbek, valamint a támadók által elszenvedett veszteségeket, ennek kapcsán külön megemlékezik a szerbek fogságába esett osztrák–magyar katonákról.

A második nagy témaegység a *Nagy visszavonulás* címet kapta. Részleteket tudhatunk meg Olaszország 1915 májusában az antant hatalmak oldalán bekövetkezett hadba lépéséről, továbbá az albán kérdés világháború alatti rendkívüli összetettségéről. Feltárja az 1915 őszen a német, osztrák–magyar és bolgár csapatok közös offenzívája nyomán bekövetkezett szerb vereség okait és annak következményeit. Megtudhatjuk, hogy 1915 novemberében a Rigómezőnél majdnem teljesen bekerített szerb hadsereg maradéka az 1914-ben és 1915-ben fogságba ejtett mintegy 40 000 osztrák–magyar hadifogollyal és számos civil menekülttel az albániai hegyeken át az Adriai-tenger felé menekült. A Valonáig tartó albániai halálmenetről eddig nem ismert tényeket közöl a könyv írója, annak túlélői végül is az Albánia déli részét birtokló olaszok segítségével menekültek meg, a szerb katonákat antant hajók fedélzetén Durazzóból és Valonából Korfun át Szalonikibe, a foglyokat pedig különböző olaszországi hadifogolytáborokba szállították.

A harmadik fejezetben a szerző részletekbe menően ír az Asinarába tartó hadifoglyok behajózásáról és a hetekig tartó tengeri utazásról. Név szerint felsorolja, hogy 1915. december második felében és 1916. január elején, mely hajókon szállították a 24 000 osztrák–magyar hadifoglyot a szigetre. Bemutatja azt is, hogy az egyes hajókon szám szerint hány fogoly érkezett meg Asinarára. Megtudhatjuk, útközben hányszor és mi okból álltak meg a hajók a tengeren, képet kapunk az útközben a hadifoglyok között kitért és terjedő kolerajárványról, illetőleg más betegségekről, valamint az ezek leküzdésére tett olasz intézkedésekről. Kiderül, hogy a Monarchia hadseregéből kikerült 24 000 hadifogoly közül végül 7000 hunyt el a kolera következtében.

A negyedik nagy témakör az Asinara szigetén fogva tartott osztrák–magyar katonák hétköznapi életét veszi górcső alá. Bemutatja a foglyok számára készült sátorváros létesítésének körülményeit, tudomást szerünk a hadifoglyok utazás alatti rossz ellátásáról, továbbá arról, hogy mi történt a foglyokkal a kihajózás után. A szigeten uralkodó állapotokat két egykori hadifogoly, Josef Šramek és Josef Robinau visszaemlékezése alapján a szenvedő fél szemszögéből is bemutatja. Részleteket tudhatunk meg a foglyok elszigetelése, hatékonyabb őrzése érdekében tett olasz intézkedésekről. A tábor felépítéséről, kiterjedéséről, a foglyok körében felszínre került nemzetiségi feszültségekről is sok érdekeset olvashatunk. A szerző nyomon követi a hadifogság monotonosságába és a sanyarú körülményekbe beleőrült hadifoglyok háború alatti, a Szardínián található Sassariiban történt kezelését, illetve gyógyítását. A mű írója végezetül a hadifoglyok által végzett mindennapos munkával is megismerteti az olvasót.

A könyvet felhasznált irodalomjegyzék és névmutató egészíti ki. 12 korabeli és két napjainkban, a szigeten készült fotó, továbbá két, Asinara szigetét ábrázoló sematikus térkép vázlat és a hadifogolytábor elhelyezkedését bemutató rajz segíti az olvasót a kötetben leírtak könnyebb megértésében.

A Nagy Háború eseményei iránt a közelgő százéves évforduló kapcsán egyre nagyobb az érdeklődés külföldön és hazánkban is, ezért a kötetet elsősorban a háború eddig kevésbé ismert epizódjai iránt érdeklődő olvasóközönségnek ajánlom, de a téma érdekessége és különlegessége, továbbá magyar vonatkozásai miatt a könyvet a korszakkal foglalkozó történészek is haszonnal forgathatják.

Balla Tibor